

I Nidaros' velmaktstid omkring 1300 hadde byen ca. 2500 a 3000 innbyggere, men på grunn av alle begunstigelser som Bergen blev favorisert med, og på grunn av Hanseatenes hensynsløse konkurranse gikk det stadig tilbake, og i begynnelsen av det 16. århundre hadde Trondhjem sunket ned til en liten landsby på 1000 sjeler. Sagaen forteller uttrykkelig at i det 15. århundre fantes ikke utenrikshandel. De utenlandske varer som trengtes, kjøptes i Bergen.

Det eneste som holdt liv i byen, var den pulserende trafikk som skapt ved pilgrimsskarene og erkestolen.

Omkring 1500 fantes bare 15 små båter som alle tilhørte erkebiskopen og presteskabet.

OPGANGSTIDER

Store foregangsmenn og livlig utvikling.

Omkring midten av det 15. århundre sprengtes Hanseatenes sammensviede handelsforbund, og ved Kristoffer Walkendorfs kraftige inngrep i Bergen 1558 ophørte også deres maktvelde i Norge. Handel og skibsfart fikk nu friere former, og landets borgere begynte igjen å innta ledelsen på de kommersielle og merkantile områder.

I begynnelsen av det 16. århundre seilte Trondhjemsborgerne til sine gamle felter i Finnmarken, og i slutten av århundret tok de også en meget virksom del i Lofotfisket.

Ved erkebiskop Olav Engelbrektssons initiativ gjenoptokes handelen med England omkring 1530, og hollenderne hadde allerede optatt sin seilas på Trondhjem for å selge varer og kjøpe fisk og trelast.

I den første halvdel av det 17. århundre innledet de nord-europeiske land nye handelsveier. De store opdagelser i Amerika og i de fruktbare egne ved det Indiske havs bredder forrykket de gamle forhold. England og Holland hadde skaffet sig fruktbare kolonier. Verdenshavene og Nordsjøen overtok nu de markeder som Østersjøen tidligere hadde behersket. Det fremgår av lensregnskaper og tollruller at i slutten av det 16. og i begynnelsen av det 17. århundre blev byens handel med utlandet hovedsakelig

formidlet med fremmede skibe, — det vil si at utenlandske handels-huse sendte sine skibe til Trondhjem med varer og kjøpte varer igjen.

I begynnelsen av det 17. århundre stod hollenderne som nr. 1 i fartene på Trondhjem.

I 1606—07 blev det utklarert på Trondhjem 13 hollandske og 6 danske skibe (intet norsk), — 1607—08: 14 hollandske og 3 danske, — 1609—10: 13 hollandske, 9 danske, 1 engelsk og 2 norske, — 1616—17: 47 hollandske, 17 danske og 2 norske, — 1629—30: 33 hollandske, 5 engelske, 2 tyske, 1 fransk og 3 norske.

I tidsrummet 1600—1628 ser det ut som at Trondhjem ikke eiet eget utenriks handelsskib. Derimot nevnes at byen hadde 47 jakter og småfartøier som trafikerte på Nordland og sydover til Bergen.

I 1629 fikk Trondhjem endelig en egen utenriksfarer, «St. Oluf», som målte 100 læster. Dette skib blev anskaffet av lensherre Parsberg og en del av byens mest formuende menn, og blandt disse var kjøbmann Henrik Sommerschild. «St. Oluf» blev utklarert til utlandet samme år med 450 tylvter bord og deler.

Som byens største kjøbmenn i denne tid nevnes en innvandret Amsterdamer Johan de Noquers, Otte Lorick og Henrik Sommerschild. Den betydeligste av disse var Sommerschild, som omkring 1615 hadde innvandret fra England og etablert sig som kjøbmann i Trondhjem. Han var foregangsmann på trelasteksportens område og inntok omsider en meget ansett posisjon i byen, — blev således rådmann i 1634, overformyndet 1643, president (borgermester) 1644.

Sommerschild døde 1663. Han var gift med Anna Rorig som døde før ham. Ekteskapet hadde følgende barn:

Hilchen Sommerschild, gift med Kristian Jonassen Mechelborg. Stinchen Sommerschild, gift med kjøbmann og borgermester Nils Kristoffersen Tønder. Eline Sommerschild, gift med kjøbmann og rådmann Henrik Rowart. Elisabeth Sommerschild, gift med kjøbmann Thomas Hammond. Henrik Sommerschild, gift med Karen Olafsdatter.

I det 17. og 18. århundre hadde Trondhjem en storhetstid som ennå på mange områder bærer merker etter sig.

I hundreårsperioden 1650—1750 vokste byens innbyggerantall fra 2000 til 8000, og i samme tid var dens utenrikske handelsflåte øket til 36 skibe. Blandt disse var der mange store spanierfarere.

Dessuten var det cirka 100 kystfartskibe hjemmehørende i byen.

Som foran nevnt blev det bare utklart 17 skibe fra Trondhjem til utlandet i 1607, mens der i 1730 avgikk 177 skibe fra byen til fremmede havner. Dette gir et klart bilde på, at Trondhjem i midten av det 18. århundre var kommet i en meget livlig handels-trafikk med utlandet. Grunnen hertil kom meget av at byen i denne tid hadde en del fremragende kjøbmenn som både på det kulturelle, merkantile og kommersielle område var av tidens betydeligste i de nordiske land.

Mange av disse store foregangsmenn nedstammet på mødrene side fra Elisabeth og Stinchen Sommerschild, og vi vil senere på våre besøk hos byens grossister ned gjennom tidene møte flere av deres etterkommere.

Thomas Hammond.

Vi skal først stifte litt bekjentskap med Henrik Sommerschilds svigersønn Thomas Hammond, som var innflyttet fra England. Han var en svoger av Oliver Cromwell og satt i den parlamentdomstol som dømte kong Karl I (Stuart) til døden. Hammond tilhørte det puritanske parti og var medlem av parlamentet i Cromwells tid. Han nedstammet fra høibyrdige ætter og eiet store jordgods i Ufford, Syd-England.

Oliver Cromwell døde i 1658, og da fantes det ingen i England som kunde overta hans stilling som regent. Et nytt parlament valgte den landflyktige Karl II (Karl I's sønn) til konge, og da blev det en farlig tid for de av Englands stormenn som hadde ledelsen i Cromwells tid, og særlig for dem som var medlemmer av parlamentsdomstolen som dømte Karl I. Tretten av Englands ledende menn blev hengt og partert, andre straffedes med fengsel eller blev fratatt sine formuer, men mange av dommerne reddet sig ved å flykte fra landet i rette tid, og blandt disse var Thomas Hammond, som hadde solgt sine jordgods i Ufford og flyktet til Trondhjem.

Thomas Hammond kom til Trondhjem omkring 1658 og blev kort efter gift med Elisabeth Henriksdatter Sommerschild. Han var som foran nevnt Oliver Cromwells svoger, og det er ikke usannsynlig at det også var slektskapsforhold mellom både Cromwell, Sommerschild og Hammond, for navnene Thomas og Elisabeth er tidligere benyttet i samtlige tre slekter.

Thomas Hammond og Elisabeth Sommerschild hadde 7 barn,

3 sønner og 4 døtre, og det blev disse barn, deres svigerbarn og barnebarn som i 100 år inntok den ledende stilling i Trondhjems forretningsliv.

Thomas Hammonds eldste sønn Johan Hammond var gift med Sofie Brygman. Han overtok farens handelshus i Trondhjem, og eiet gården Granåsen i Strinda som han benyttet til sommerbolig. Johan Hammonds bror Edvard blev stiftsbefalingsmann i Bergen.

Johan Hammond.

Thomas Hammonds handelshus blev en av de store hjørnesteiner i den livlige utvikling som skaptet på utenrikshandelens og skibsfartens område i den siste halvdel av det 17. århundre. I stedet for de jordgods Hammond solgte i Ufford, kjøpte han store godser i Selbu og Tydalen. Disse eiendommer kom senere i hans dattersønns Thomas Angells eie og tilhører fremdeles sistnevntes stiftelser.

Det heter at Thomas Hammond bygget gårder og brygger i byen, sagbruk i Nidelven, og var interessert i rederibedrift, kjøpte store parter i Røros kobberverk og var den første forretningsmann i Trondhjem i denne tid som begynte å eksportere trelast til England.

Det var nok ikke bare Hammonds kapitaler og personlige bedrifter som fikk betydning i denne stille lille by, men det var sikkert også de moderne impulser på forretningslivets område som han medbragte fra Cromwells tid i England, som også fikk betydning for Trondhjems videre utvikling.

Thomas Hammond døde 1681 efter 23 års verdifullt virke i Trondhjem.

DET ANGELLSKE HANDELSHUS I TRONDHJEM

Lorentz Mortensen Angell.

Et av de største handelsfirmaer Trondhjem har hatt, var det Angellske handelshus. Firmaets formue er således i sin tid opgitt til 6 tønner gull, og Thomas Angell, som var husets siste chef, omtales i historien som nordens største kjøbmann.

Slekten Angell er omskrevet i Nicolaysens «Norske stiftelser», Moslings «Milde stiftelser» og i et historisk skrift av forstander Johannes Midelfart. Av de historiske kilder sees at stamfaren for slekten Angell i Norge — Lorentz Mortensen Angell — kom fra Angelen i Holstein til Trond-

hjem omkring 1650 og etablerte sig som kjøbmann. Hans bedrifter fikk meget snart et veldig omfang både på inn- og utland. Foruten sin handel og sine skibsfartsforretninger eiet han i slutten av århundret næsten en tredjedel av Røros kobberverk, samt Tjøtta gods med tilhørende 400 gårder i Nordland og Lofoten, Vesterålen og Andenes kongetiende. Disse Nordlandsgods og kongetiende var i sin tid krongods, men blev omkring 1665 av kong Fredrik den III solgt til kammertjener Irgens, og efter ham kom disse herligheter i 1692 i det Angellske handelshus' eie.

Lorentz Angell var gift tre ganger og hadde 18 barn. Han døde 1697.

Albert Lorentzen Angell.

Det heter at Albert Angell var den betydeligste av Lorentz Angells sønner, og derfor blev det ham som overtok farens store handelshus, men det kunde ikke være noen lettvin sak å utløse alle arvinger og overta disse veldig landeiendommer.

Når det nevnes at Albert var den betydeligste, så menes det

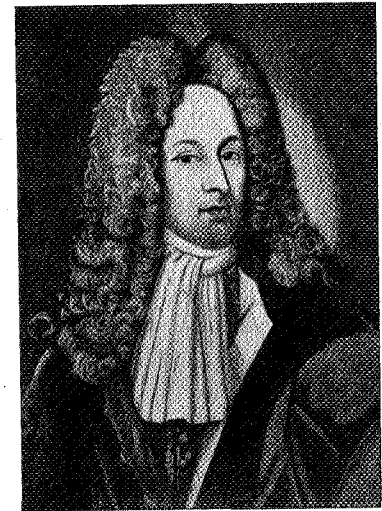
formentlig at han var den rikeste og derfor kunde utløse sine søskende. Saken var den at Albert Angell hadde en rik frue. Han var nemlig gift med Sara Thomasdatter Hammond, og med henne kom han også i besiddelse av de store eiendommer som hennes far kjøpte i Selbu og Tydalen.

Albert Angell var født i 1660. Han overtok det Angellske handelshus omkring 1697, blev i 1704 av kong Fredrik den fjerde utnevnt til kanselliråd og assessor i Oberbergamtet. Han var også president og en av byens mest ledende menn.

Albert Angell hadde i ekteskapet med Sara Hammond 9 barn. Av disse opnådde kun 4 den voksne alder, nemlig to døtre — den ene gift med magister Nils Krog, rektor ved Latinskolen, den annen med kammerherre Sti Tønsberg Schøller, samt sønnene Lorentz og Thomas Angell.

Albert Angell opnådde kun å være chef for det Angellske handelshus i 8 år. Han døde allerede i 1705 — 45 år gammel.

Albert Angell og hans hustru Sara Hammonds sarkofager står i det Angellske gravkapell i Domkirken.

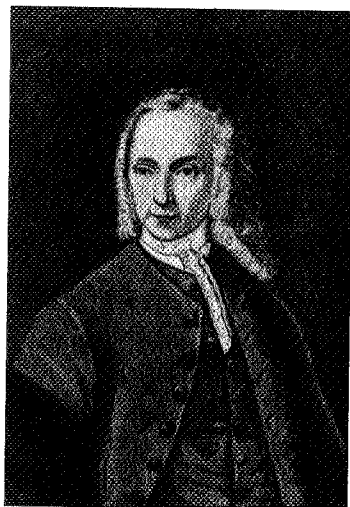

Albert Lorentzen Angell.

Ved Albert Angells død i 1705 var hans to sønner Lorentz og Thomas kun 12—13 år gamle. Deres mor Sara Hammond blev senere gift igjen med kjøbmann og rådmann Søren Bygball. I ekteskapet med ham hadde hun datteren Katrine som blev gift med generalløitnant Johan Mangelsen.

Fra disse nedstammer på mødrenes side grev Hermann Wedel, Jarlsberg, hvis ætlinger nu er de nærmest beslektede av Thomas Angell.

Lorentz Albertsen Angell var født den 21. januar 1692, og hans bror Thomas var født 29. desember samme år. Begge blev dimittert av rektor Borch fra Trondhjems Katedralskole 1709. Umidelbart efter blev brødrene sendt til Kjøbenhavns universitet for

Thomas Angell.

å studere. Etter flere års studium dersteds opholdt de sig ved flere universiteter i utlandet, deriblandt Oxford og Leyden. Dessuten opholdt brødrene sig i de fleste større forretningsbyer i Tyskland og Holland, og fornemmelig i England og Irland, hvortil de var knyttet både ved forretningsforbindelser og slektskap. I hele 9 år opholdt Lorentz og Thomas Angell sig i utlandet for å utdanne sig, og deres merkantile og almene dannelse stod meget høit.

I 1717 døde fru Sara Hammond Angell (Bygball), og samme år overtok brødrene sine foreldres store forretninger i Trondhjem under firmanavn Lorentz og Thomas Angell. Det heter at Thomas Angell var den mest fremragende, og hans eldre bror anerkjente hans overlegenhet, hvorfor Thomas blev firmaets hovedchef.

Thomas Angells initiativ, dyktighet og foretaksomhet sporedes både i byen og distriktene, og det var spesielt brødrenes bankierforretning som fikk stor betydning for gjenreisningen av næringslivet etter den 11-årige store nordiske krig.

Firmaet hadde mektige forbindelser i de fleste europeiske byer, og den Angellske bankierforretning blev stadig benyttet av byens kjøbmenn til forretninger både på inn- og utland.

Røros Kobberverk.

Da Røros verk også i sin tid var nøie knyttet til det Angellske handelshus, og forøvrig er en bedrift som i århundrer har hatt stor innflydelse på eksport og skibsfart i Trondhjem, skal vi hefte oss et øieblikk ved verkets historie.

På gården Myre i Tennes anneks til Herjedalen var det 3 sønner. De to eldste overtok farsgården, mens den yngste som het Hans måtte flytte ut. Han besluttet å gå til Trondhjem for å skaffe sig levebrød. På sin vandring mot byen tok Hans Olsen ofte herberge i skogen, da det var langt mellom beboerne deroppe i Røros-traktene i den tid.

Han opdaget meget vilt under sin ferd, og det var rikt med fisk i elvene, derfor bygget han sig en hytte ved Ryenfjellet og opgav turen til Trondhjem. Hans Olsen ryddet senere op en liten gård i Kongens almenning, som blev kalt Hitteråsen, og efter at han tok ophold der, drev han også jakt og fiskeri.

Under en jakttur kom Hans Olsen over en flokk elgsdyr og var så heldig å få skutt et av disse. Da han kom bort til sitt bytte opdaget han en forunderlig fin kobberfarvet sten som de bortflyktede dyr hadde sparket op av jorden under sin flukt. Det var som bekjent denne lille sten som gav anledning til at Røros Kobberverk blev anlagt 1644. Som et bevis for hvilken verdi denne sten fikk kan nevnes, at det er utdrevet kobber for ca. 60 a 70 millioner kroner siden verket blev anlagt.

Hans Olsen Åsen døde på Hitteråsen gård i 1673 — 116 år gammel. Hans portrett henger i Røros kirke.

Røros Kobberverk blev grunnlagt i 1644. Verkets oprinnelige kapital var opdelt i 60 parter. Kammertjener Irgens i Trondhjem var hovedeier med 45 parter. Bergmann Lorents Lossius var Verkets første direktør. Hans billede henger også i Røros kirke.

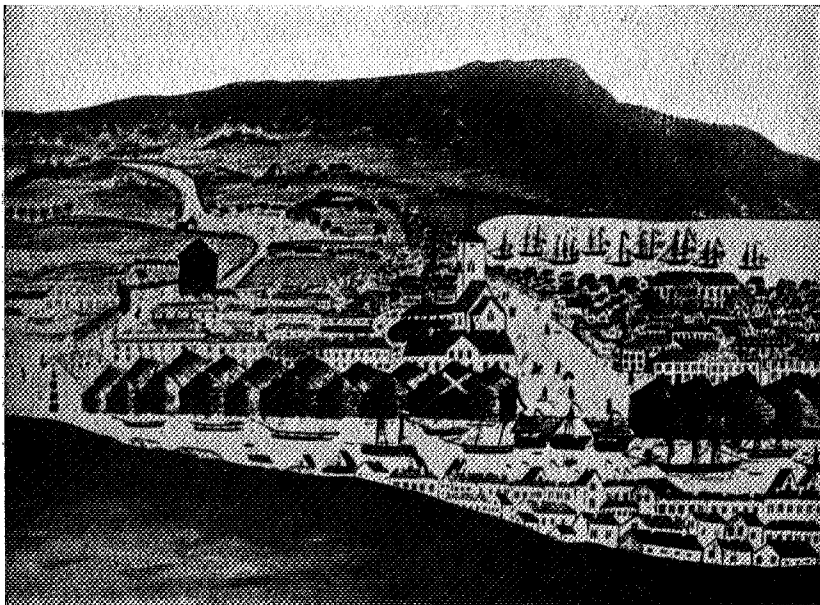
Det var først efter at det Angellske handelshus blev medeier, at verket blev funderet med tilstrekkelig kapital og kom i full drift. Særlig nedla Thomas Angell et meget stort og innflydelsesrikt arbeide for verkets drift og fremgang. Han var således i 32 år gratis verkets ledende forretningsførende direktør i Trondhjem. I samme tid var hans svoger general Mangelsen direktør på Røros.

Den siste halvdel av det 18. århundre var en lykkelig tid for Norges folk og rike. De forenede rikers utenrikspolitikk blev ledet av fremragende statsmenn, fordelaktige traktater avsluttedes med Algier, Tunis og Tripolis, som skaffet den norske skibsfart en særdeles fordelaktig fraktfart.

Krigen mellem England og Frankrike 1755—1763 bragte også skibsfarten florisante tider. I tidsrummet 1750—1760 gav de norske fiskerier et usedvanlig rikt utbytte.

Disse gode tider skapte kultur, velstand og tillid til landets næringsveier og la spiren til en svak drøm om at Norges frihet snart måtte komme.

Trondhjem hadde også en storhetstid i denne periode. Den fikk sitt sukkerraffineri og sitt videnskapsselskap. Og rokokkoens

Utsikt over Trondhjem fra Småbergene i slutten av det 18de århundre.
 X Thomas Angells brygge. Like bak denne (på Norges Banks nuværende tomt) Thomas Angells gård (med 3 fag vinduer i opbygget på taket).

charmerende kultur gjorde sitt inntog i byen. De mektige handelslekter bygget sig store herregårder, utstyrt med engelsk og fransk komfort og eleganse.

Nettop i disse gylne dager, da byens ledende krefter dyrket kunst, vitenskap og selskapelighet, satt den gamle chef for det Angellske handelshus oppe i Kjøbmannsgaten, fylt med iver og interesse for å finne former og uttrykk til sitt storverk, som skulde skape kultur, lindre nød og gjøre livet lyst og behagelig for ufødte generasjoner i all fremtid.

Allerede i sine yngre dager var Thomas Angell en gavmild mann. Hans biografi forteller, at han alltid hadde sin fødebys og fattige medborgeres tarv for øie, likesom han ofte eftergav skyldnere mange års renter, ja endogså både kapital og renter, når der var virkelig trang tilstede. På religionens område var han strengt ortodoks.

Thomas Angell hadde også videnskapelige interesser og var en meget lærd mann. Hans bibliotek bestod således av 7000 bind, og var i hans tid Norges største private bibliotek.

I 1751 døde Thomas Angells bror og kompanion etatsråd Lorentz Angell, og noen år senere fikk hans datter fru Karen Suhm utbetalt sin fars andel av firmaets formue:

I 1762 skrev Thomas Angell sitt testamente, men innholdet blev ukjent til efter hans død.

Thomas Angell var ugift og levet sine siste år stille og tilbaketrukket.

Lørdag den 19. september 1767 — kl. 10 aften døde nordens største kjøbmann Thomas Angell efter 50 års uavbrutt virksomhet i Trondhjem, og dermed sluttet det Angellske handelshus efter 117 års beståen.

Ved Thomas Angells død mistet byen en av de største personligheter som Trondhjem har fostret, men hans siste vilje og bestemmelser har for alltid gjort hans eget og hans handelshus' navn udødelig i Trondhjems historie.

Thomas Angells gård stod på hjørnet av Kongens gate og Kjøbmannsgaten, eller med andre ord på samme tomt hvor Norges Banks bygning nu står. Det blev således Norges Banks hovedsete som fortsatte bankvirksomhet på samme sted som Angell sluttet.

Thomas Angells legater.

Thomas Angell begynner sitt testamente således:

«Jeg undertegnede Thomas Angell boendes i Trondhjem gjør vitterligt: At jeg ifølge det af mig af Hans Kongelige Majestet allernaadigst forundte Bevilgning at disponere over mine eiende Midler, saa at min sidste Villie uimodsigeligen skal efterkommes: Saa har jeg af Kristelig Omhu og Kjærlighed saavidt dette Time-lige er angaaende, villet ved skriftlig forfattet Disposition be-
 kjendtgjøre, hvad jeg forlængst udi mine Tanker haver besluttet, hvorledes de af den Allerhøieste Velsignelse mig forundte Midler og Eiendele skulle efter min Død forholdes.

§ 1. Alle mine Efterladenskaber, være sig kontante Penge, Bergpartier, Jordegods, Obligationer med videre af hvad Navn nævnes kan, giver og skjænker jeg til de Fattige, saaledes at de nyder aarlig deraf de faldende Renter og Revenyer.

§ 2. Min iboende Gaard og Grund samt underliggende Brygger item mine Bøger, saavel som mine Skibsparter, opbydes ved Auktion og gjøres i Penge. De deraf udbringende udsættes paa Renter, dog sælges ikke Gaarden, førend de øvrige Ting er bragte i Rigtighed.

§ 3. Mine i Røros eiende 18 Bergparter og en Bergpart udi Løkkens Værk, sælges ikke, men er min Villie, at samme Bergparter uden nogen Bortforpagtning, skal forlægges av en (herom skal meldes). Det deraf udbringende frie Udbytte tilfalder aarlig de Fattige.

§ 4. Mit eiende Odels Jordegods i Helgeland saavel som udi Selbo og andre her omliggende Gaarder og Sagbruk, samt Grunde her i Byen, ligesaa min eiende Fjerdedel udi Lofotens og Vester-aalens Konnetiende, vil jeg ikke at maatte sælges, men stedse-varende som en fast og usvigelig Eiendom at tilhøre min Gave, saa at den aarlig oppebaarne Landskyld og Herlighed, at Indkomster uddeles blandt de Fattige.

§ 7. Før noget videre foretages udtælles af de i Kassa værende Penger 1000 Rigsdaler, som jeg skjenker og giver til den oprettede fattige Skole i Vor Frue Kirkes Sogn, af hvis Renter aarlig skal anvendes til en duelig Skoleholders Løn.

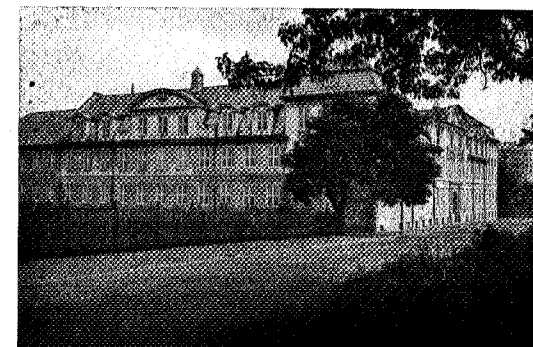
§ 8. Naar alle Ting er bragt i rigtig Orden og Renterne af Obligationerne, Revenyerne af Bergparter, Jordegods og Grundene i Byen er for hvert Aar indsamlet, saa er det min Villie med samme saaledes at forholdes: En Sjettedel skjenker og giver jeg aarlig til Waisenhusets Børn i Trondhjem, hvoraf jeg ønskede at maatte lønnes tvende duelige Skoleholdere paa det flere av Byens fattige Børn kunde indtages og oplæres udi en grundig Undervisning i deres Christendom. Det øvrige af denne Del skal være for Husets Børn at underholde.

En Sjettedel gives aarlig til Fattighusets Lemmer, for at underholde gamle af Alder og Sygdom beladne Mennesker som ved Sengen er behæftede og ønsker jeg at flere Senge end de tilforn oprettede maatte af dette mit Legatum indrettes, for der at indlægge flere saadanne af Alder og Sygdom nedlagte Byens Fattige.

Tvende Sjettede dele uddeles aarlig til alle skikkelige fattige Enker og andre Husarme og Nødlidende i Trondhjem, om hvis Levnet ei findes noget, som til denne Gaves Nydelse kunde gjøres uværdig. De øvrige Sjettede dele tillægges aarlig Kapitalen for samme at formere.

§ 9. Dette mit Legatum beder jeg stedse at maatte bære mit Navn, saaledes: at det kaldes Thomas Angells Gave, og at dets Uddeling aarlig maatte ske separat fra alle andre Uddelinger paa en af Øvrigheden fastsatt dag i Aaret». (Utdelingen foregår paa Thomas Angells dødsdag 19. september).

Thomas Angells testamente er datert 28. september 1762, men han foretok senere ved tre forskjellige kodiciller endelige tillegg og bestemmelser. Således bestemte han i kodicill nr. 1 at det årlig skulde utbetales 200 riksdaler i lønn til

Thomas Angells hus («Klosteret».)

en lærer, som «vel og grundig kan oplære den studerende Ungdom udi Geometri og Matematikens Videnskaber, og ønsker jeg», skriver han, «at de unge Mennesker som nyder sit Ophold av mit Legata til Waisenhuset, hvor de haver fri Underholdning, samt Undervisning i sin Christendom item Regning og Skrivning maatte imedens de der opholdes, (saafremt de baade have Lyst og Nemme til disse Kunster at lære), da være berettigede uden Betaling frem for andre, at undervises, ligeledes i den Latinske Skole værende Disciple, som dertil findes beqvemme og er fattige».

I samme kodicill bestemte han bl. a. at et visst beløp årlig skulde utdeles til fattige og nødlidende mennesker på Røros. Videre gav han bestemmelse om at Thomas Angells stuer i Kongens gate skulde opprettes. I 2net kodicill § 1 bestemte han at penger skulde anvendes til orgel i Frue Kirke, og i 3dje kodicill foreskrev han nøiaktige bestemmelser om, at en bygning av anseelse skulde bygges på hans grunn ved Domkirken (Thomas Angells Hus), som kunde gi plass for 16 personer, o. s. v.

Thomas Angell etterlot sig en formue på 3 tønner gull, eller med andre ord 300,000 riksdaler, som i den tid var et uhørt stort beløp.

Innholdet i Thomas Angells testamente gir oss et glimt inn i den gamle kjøbmanss sjeloliv. I testamentets § 4 møter vi den store fremsynte forretningsmann, som bestemte at hans jordegods og eiendom i Helgeland og Selbo m. v. ikke skulde selges, men stedse-varende som en fast og usvikelig eiendom tilhøre hans stiftelser. Det var nettop denne bestemmelse, som i sin tid reddet legatets formue. Hvis Angell ikke hadde gjort dette forbehold, så var hans eiendom blitt solgt og omgjort i penger, og med pengefallet i 1814 hadde legatets formue vært fapt i likhet med mange andre formuer,

som den gang forsvant. Men en sådan katastrofe avverget den kloke mann ved sitt salgsforbud.

I § 7—8 og kodicill 1 stifter vi bekjentskap med den lærde mann som hadde en levende interesse for å forbedre skolevesenet og utøse lærdom til ungdommen og byens barn.

Testamentet forteller oss videre om Thomas Angells store hjerotelag for disse som lider savn og har det ondt.

Waisenhusets barn var de første som han betenkte i sitt testamente. Før Thomas Angells gaver tilfalt Waisenhuset, gikk uforørgede barn ofte visse dage i uken rundt om i byen og tigget til livets opphold. Disse triste forhold hadde sikkert bedrøvet ham, og etter at den Angellske stiftelse begynte sin utbetaling til Waisenhuset ophørte tiggeriet, og tusener av barn har gjennom tidene nydt underhold og beskyttelse under den store testators vinger.

Det er nu 162 år siden Thomas Angell døde, og siden hin dag er utdelt millioner til enker og faderløse, og dessuten har stiftelsene ydet store kapitaler til kulturelle og videnskapelige formål.

Thomas Angells fødeby har uhyre meget å takke ham for, først for hans 50 års verdifulle virksomhet for byens kommersielle og merkantile utvikling og senere for hans stiftelsers store gaver til Trondhjems by og Trondhjems kommune.

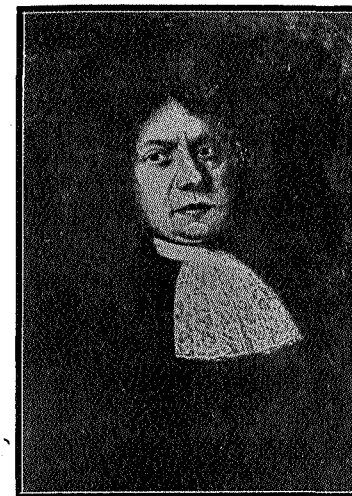
Foruten de kapitaler som er utdelt til velgjørende øiemed, har Thomas Angells stiftelser dessuten ydet følgende beløp til offentlige formål:

I 1770 24,000 riksdaler til Tukthusets bygning i Kongens gate. (NB. Tukthuset blev av biskopen i den tid betraktet som en filantropisk innretning, og av den grunn blev beløpet gitt). — I 1786—87 28,000 riksdaler til opførelse av Kathedralskolens monumentale bygning i Munkegaten. I denne bygning fikk det Kongelige Norske Videnskabers Selskab lokaler. — Omkring 1775 skjenket stiftelsene 5000 riksdaler til Trondhjems første vannverk. — Til den Borgerlige Realskole er gjennom tidene ydet 57,000 riksdaler. — Til Arbeidsanstalt for arbeidsløse og lignende 39,000 riksdaler. — Til opførelse av byens sykehus i Kongens gate 11,500 riksdaler, og til sykes underhold og pleie 70,000 riksdaler. — I tidsrummet 1861—1884 har stiftelsene skjenket kr. 142,000 til Trondhjems folkeskole. — Til Den Tekniske Læreanstalt blev i tidsrummet 1870—1896 gitt kr. 272,000. Dessuten har denne skole hatt et rentefritt lån på kr. 100,000.

I det hele har Trondhjems kommune, foruten de vanlige bidrag til velgjørende øiemed, oppebåret et samlet beløp av 1½ mill. kr.

Thomas Angells stiftelser eier en formue på ca. 7 millioner kroner og har i lange tider vært Norges rikeste stiftelse. En sjettedel av inntektene tillegges årlig kapitalen, derved vil stiftelsene fortsette å vokse og bli mektigere og mektigere til å oppfylle den store kjøbmans vilje om å gjøre godt mot menneskene og deres barn.

Henrik Horneman.

Rådmann og kjøbmann
Henrik Horneman
(1644—1716).

En av de betydeligste handels-slekter som virket i Trondhjem i det 17. og 18. århundre var slekten Horneman, hvis stamfar var rådmann og kjøbmann Henrik Horneman. Han var født i Flensburg 3. februar 1644. Kom til Trondhjem omkring 1667 og blev i 1669 gift med Anna Tønder. Hun var datter av borgermester og kjøbmann Nils Christoffersen Tønder og hustru Stincken Henriksdatter Sommerschild. Ekteskapet var velsignet med 13 barn, hvorav 10 blev voksne og gift, deriblandt 2 sønner og 8 døtre.

Henrik Horneman bodde i Krambodgaten i Frue sogn (mellem Margrethe Sal, Christian Frost og Ingeborg Sal Henrik Carstensen) og eiet grunnen midt imot hvor Trondhjems bryggeris maltbygning ligger (nu nedrevet).

Hornemans brygge lå på samme tomt hvor brygge nr. 63 i Kjøbmannsgaten nu står.

Hornemansveiten er også et navn, der går igjen som et minne om den store kjøbmann i Krambodgaten. Gården Øvre Selsbak var Hornemans sommerresidens.

Allerede omkring 1680 hadde Horneman en meget stor bedrift i Trondhjem. Han utskibet stadig trelast, kobber og fiskevarer til de fleste større europeiske havner, eiet mange handelsskibe og tallrike skibsparter samt fiskeværene Grip og Nyholm.

Disse fiskévær måtte Horneman overta som vederlag for et pengelån, som han i sin tid hadde ydet kong Fredrik IV.

I 1681 utstedte kongen en forordning om handelens fordeling. Borgerne inndeltes i 14 klasser — kun 3 av byens kjøbmenn opnådde den gunst å bli satt i første klasse, og en av disse var Henrik Horneman.

Natten mellem den 18. og 19. april 1681 var Horneman utsatt for

II.

I det 17de og 18de århundre var der av mange forskjellige grunner en rekke utenlandske handelsmenn som etablerte sig som kjøbmenn i Trondhjem.

De fleste av disse var ofte formuende, hadde en solid utdanning og utstrakte forbindelser i europeiske land.

Disse innvandrede drev eksport, import og skibsfart i betydelig utstrekning og hadde en stor innflydelse på byens utvikling i nevnte tidsperioder.

Foruten de tidligere omskrevne Johan de Noquers, Otto Lorick, Henrik Sommerschild, Thomas Hammond og Lorentz Mortensen Angell, møter vi en rekke andre fremmede navn i byens handels-historiske blade, således allerede omkring 1610 — brødrene Casper og Eilert Christoffersen Schøller, senere Johan Grønn, Nils Christoffersen Tønder, Umfred Brügmann, Johan Mølmann, Marcus Nissen, Søren Bygbal, Henrik Horneman, Hans Clausen Kiembler, Oluf Schanke, Bastian Krenckel, Morten Clausen Kiembler, Daniel Jakobsen (Jelstrup) (eier av Mostadmarkens Jernverk), Jochum Manzin, Ebbe Carstensen, Jacob Stølcken, Johan Fasmer, Casper Wildhagen, Jochum Hindsche, Rådmann Lorentz Hansen Holst, Bastian Kattenkamp, Henrick Krenckel, Anders Høyer, Jacob With, Filip Kramer, Jens Bing, Peder Høyer, Ove Gjerløwsen. Videre Henrik Lysholm, Broder Lysholm, Hilmar Meincke, Hans Knudtzon, C. A. Lorch, Matz Jenssen, C. L. Schreiner, M. H. Lundgreen med flere.

Alle disse menn var i sin tid store kjøbmenn i Trondhjem, eiet skibe eller skibsparter og inntok ledelsen i byens pulserende forretningsliv.

Forannevnte menns handelshus blev ofte fortsatt av deres etterkommere i flere generasjoner.

en stor ulykke, da der utbrøt ildebrand i hans brygge i Kjøbmansgaten.

Det blev antatt at ildens opkomst skyldtes gnister fra skibe i elven som hadde hatt varme ombord.

Branden blev en stor katastrofe for Trondhjem, idet ilden forplantet sig videre med en rasende hurtighet og la næsten hele byen i aske. Denne brand er ned gjennom tiden blitt kalt den store Hornemansbrand.

Henrik Horneman led store tap under branden, dog sees at han tok tunge løft med og ivrig del i byens gjenopbyggelse, særdeles i Frue sogn og Frue kirke, hvis verge han var.

Kun 27 år efter branden i 1681 blev byen atter herjet av en voldsom ildebrand i 1708 (Lars Witbrand). 459 hus blev lagt i aske. Dessuten brente Domkirken, Frue kirke, Rådhuset og skolene.

Horneman led også svære tap under den sistnevnte brand.

I forbindelse med Witbranden innsendte visestatholder Johan Wibe en rapport til kongen, og i denne roser han Henrik Horneman i høie toner for hans godgjørenhet imot byens fattige i disse forviltede tider.

Horneman var en av byens «deligerte» menn og tjenestgjorde også en tid som rådmann. Han døde i 1716, — hans hustru døde i 1701.

Henrik Hornemans eldste sønn Oluf, nedsatte sig som kjøbmann i Amsterdam og var samtidig sin fars representant i Holland. Han døde allerede i 1713, og av den grunn blev det hans yngre bror Hans Horneman som fortsatte det Hornemanske handelshus i Trondhjem.

Rådmann Hans Horneman

(1688—1764)

var utdannet i Holland og England og var en meget driftig og fremragende forretningsmann, som i 50 år inntok en meget fremskutt plass i Trondhjem.

Han overtok sin fars eiendommer i byen, eiet store skoger og jordegods i Guldalen og Innherred, samt Selbo Kobberverk.

Hans Horneman drev også en betydelig skibsredervirksomhet, og det sees således at han utsendte sine skib på handelsekspedisjoner helt til de vestindiske havne. Han overtok stillingen som

verge for Frue kirke efter sin far og bekostet stordelen av omkostningene ved ombygningen av kirkens tårn i 1739. Til minne om Hornemans virke som kirkeverge finner man hans navn innrisset i kirkens klokker.

Hans Horneman deltok også som grunnlegger og parthaver i store industrielle foretagender, og i forbindelse hermed vil vi senere møte ham på vår vandring i byen.

Det er om rådmann Hans Horneman følgende anekdote fortelles: En bondemann fra Selbu kom en dag inn til Horneman, som just satt og nød en rett salat og drakk rhinskvinn. — Da selbyggen kom hjem fortalte han, at nu var det «ut me han Horneman, han ét gras og drek vat'n».

Hans Horneman var gift med Mette Christine Bonsach (1691—1773).

Av rådmann Henrik Hornemans (I) svigersønner var det også flere, som i sin tid inntok en meget bred plass i Trondhjems forretningsliv.

Av disse kan i all korthet nevnes:

Hans Clausen Kiembler (død 1717) gift med Bergitte Henriksdatter Horneman.

Commerce-Assessor og grosserer Ebbe Carstensen (1658—1736) gift med Anna Horneman (om disse senere).

Bastian Krenckel (1666—1711), stor grosserer i Kjøbmansgaten, gift med Marie Horneman.

Kjøbmann Morten Clausen Kiembler (d. 1744) gift med Elisabeth Horneman.

Thomas Davidsen Jelstrup (d. 1730), grosserer i Trondhjem, gift med Ellen Horneman.

Kjøbmann Jonas Lorentsen Angell (1680—1740) gift med Martha Horneman.

Av rådmann Hans Hornemans barn var to kjøbmenn i Trondhjem, nemlig Henrik H. Horneman (II) og Gjert Horneman.

Henrik Hansen Horneman var født i Trondhjem 3. april 1720. Opholdt sig flere år i Tyskland, Holland og Frankrike. Etablerte sig som grosserer i Trondhjem omkring 1750. Tjenestgjorde en tid som tollkontrollør og innehadde en rekke æresstillinger, først som cancellieassessor, senere justitsråd og etatsråd. Drev betydelig eksport av trelast og eiet flere skibsparter.

Bodde i sin forretningsgård, som lå på Det Nordenfjeldske Dampskibsselskabs gårds nuværende tomt på hjørnet av Fjordgaten og Kjøbmannsgaten.

Henrik Horneman var gift med Sofie Horneman, datter av assessor Henrik Horneman og hustru Sara Johansdatter Hammond.

Henrik H. Horneman døde 23. oktober 1779. Han etterlot sig 2 sønner, Hans og Henrik, som begge døde ugift.

Grosserer Gjert Horneman blev født i Trondhjem 15. oktober 1721. Han var som foran nevnt sønn av rådmann Hans Horneman og hustru født Bonsach. Student fra Trondhjems Cathedralskole 1740, etter flere års opphold i Holland og England var han en tid optatt i sin fars forretning. Blev omsider grosserer og generalforpakter i Trondhjem.

Han eiet gård nr. 34 i Kjøbmannsgaten, som han kjøpte etter grosserer Hans Hagerup (Gramgården), samt naboeiendommen mot syd på hjørnet av Dronningens gate (Dronningens gate 2), fra hvilken tid de to eiendommer har vært forenet.

Gjert Horneman var i sin tid en av byens ledende menn, og hans ærestitler gir et klart bevis for, at han var meget velhavende. Han blev i 1757 kammerråd, senere justitsråd, etatsråd og 1770 kammerherre.

Kammerherretitelen var en av rangstogens høyeste og hadde anciennitet foran selveste stiftamtmanden. Det fortelles at kammerherretitelen kostet ham 10,000 riksdaler. For disse penger blev veien fra Kjøbenhavn til Fredriksborg slott bygget.

(Nu kjører vi på en kammerherre, uttalte kong Christian den 7. spøkende, første gang han kjørte på veien).

Gjert Horneman eiet store parter i Røros Kobberverk og var meget interessert i eksport.

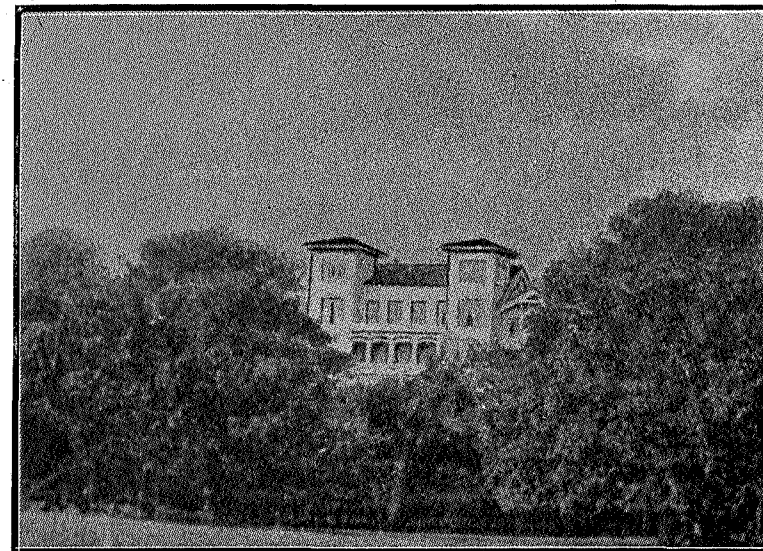
Gården Stendal på Strinda var hans sommerbolig, og der oppførte han prektige bygninger.

Gjert Horneman døde i Kjøbenhavn 20. august 1788. Han var gift 2 ganger, men etterlot sig ikke barn.

Reins-Kloster.

Det bekjente historiske stormannssete Reins kloster i Rissa, har i 231 år vært slekten Hornemans ættegods.

Da Reinsklostret i 1704 blev kjøpt av en av Trondhjems store kjøbmenn, er godset på en viss måte også et minnesmerke etter slekter som i sin tid inntok ledelsen i Trondhjems forretningsliv.

Reins kloster, Rissa.
Slekten Hornemans ættegods.

Først noen ord om Reins kloster før slekten Hornemans tid.

Allerede i Harald Hårfagres tid var Reine kongsgård og sete for stormenn. Som en av godsets eldste eiere nevnes Sigurd Jarl.

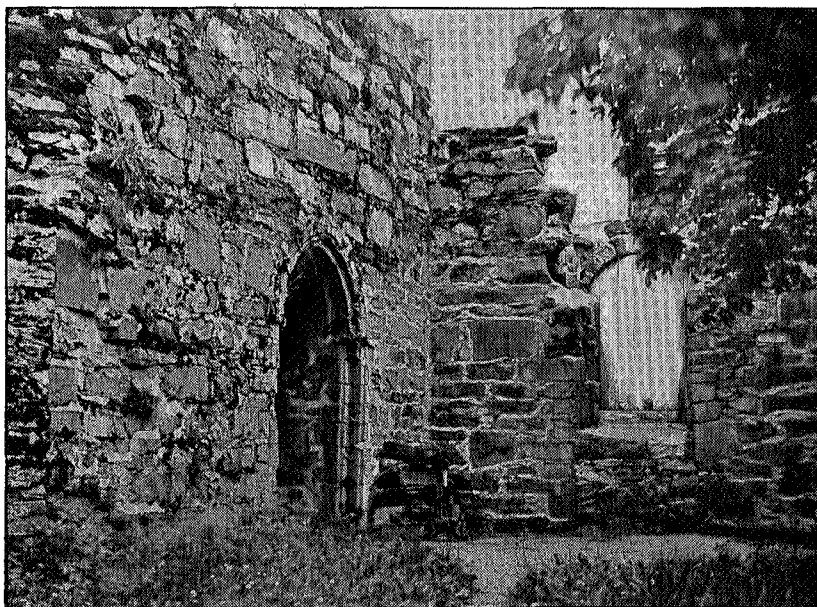
Omkring 1100 blev Toste Jarls sønn Skule Jarl Kongsfostre eier av Reine. Han var gift med Olav den helliges søsterdatter Gudrun Revsteinsdotter. Etter dem arvet sønnen Aasulf godset. Han var gift med Thora Skoftersdotter, som fødte ham sønnen Guttorm.

Guttorm var i sin tid slektens overhode. Han var gift 3 ganger. Av hans sønner blev Bård, som var født i 3. ekteskap, den mest navnkundige.

Bård var to ganger gift. Første gang med kong Sverres søster Cecilie, med hvem han blev far til kong Inge Bårdsønn. Hans annen hustru var Ragnhild Erlingsson, som skjenket ham sønnen Hertug Skule.

Bård Guttormssønn var lendermann og en av landets første menn. Han falt i et sjøslag utenfor Bergen 3. april 1194.

Etter Bård arvet sønnen Skule Reine. Han hadde fått alle sin stamfars, Toste Jarls, egenskaper i arv, og var like så ærgjerrig, grisk og hensynsløs som han. Man kan se av hertug Skules liv og gjerninger, at Tostes metoder går igjen som en rød tråd i all hans ferd.

Reins klostets ruiner.

Skule bekjempet sin svigersønn kong Håkon Håkonsson på samme måte som Toste bekjempet sin bror kong Godwineson, og Skule satte alt inn på å frarøve sin søsterdatter Baugild og hennes mann Aasulf Jarlsfrende Østråt.

Omkring 1220—30 tok hertug Skule korset og fikk dermed en 20de-del av alle kirkens inntekter i Norge, blev nu pavens tro venn og fikk med kirkeautoritetenes hjelp foreløbig forpurret kong Håkon Håkonssons kroning.

På grunn av sykdom, misnøie og urolig samvittighet gav Skule det løfte omkring 1230, at han skulde bortskjenke sin ættegård Reine til ære for Gud.

Dette løfte innfriet han på den måte, at han lot bygge en kirke og innstiftet et nonnekloster på Rein, og fra samme tid fikk hans ættegård navnet Reins kloster.

Som første abbedisse i Reinsklostret fikk Hertug Skule ansatt sin søster Sigrid (enke etter John på Østråt), og det var dette som gav anledning til at Skule forlangte Østråt tillagt Rein som klostergods, men Aasulf Jarlsfrende var også en modig mann. Han tok intet hensyn til hertugens inngrep og hevdet sin rett til Østråt

i henhold til sin hustrus odal. Tilslutt blev forholdet mellem frendene på Rein og Østråt ytterst spent og endte med at Aasulf og hans menn drepte Hertug Skule utenfor Elgeseter kloster den 24. mai 1240. Skule blev gravlagt i Domkirken, men blev muligens senere optatt og begravet under kirken på Rein.

Efter kong Håkon Håkonssons død 1263 flyttet dronning Margrethe (Hertug Skules datter) og hennes sønn kong Magnus til Reins kloster, og her døde dronningen i 1267.

Reins kloster var meget rikt og mottok gjennom tidene store gaver fra konger og stormenn. De største rikdommer fikk klostret av Hertug Skule og kongene Magnus Håkonssøn og Magnus Eriksøn.

Ved reformasjonens innførelse var Reinsklostrets saga ute og klostrets store jordegods og eiendommer blev nu utlagt til krongods.

Fru Inger på Østråt, som var i familie med Reinsættene, forstod å hevde sin rett og tiltvang sig forleningen av godset på livstid.

Efter fru Inger Ottedatter Rømers død i 1555 blev godset en rekke av år gitt som len til kongelige lensherrer.

På grunn av den pengeknapphet som hersket efter krigen i 1657—1658, blev Reins kloster av kong Christian V i 1675 solgt til bankierfirmaet Brødrene Marcelles i Amsterdam for 38,110 riksdaler.

Slekten Horneman til Reins kloster.

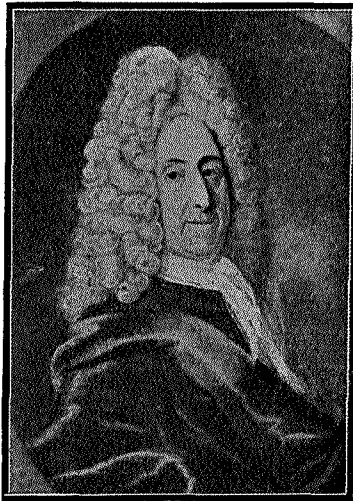
I 1704 kjøpte grosserer og commerce-assessor Ebbe Carstensen, Trondhjem, Reinsgodset. Han var gift med Anna Horneman, datter av stamfaren, rådmann Henrik Horneman (I) og hustru Anna Tønder.

Fra Anna Horneman og Ebbe Carstensen nedstammer den senere tallrike Hornemansslekt i Norge.

Av deres barn var det 4 som optok morens familienavn (Horneman), nemlig Anna Horneman gift med Christian Lyster, sogneprest til Melhus, Ellen Horneman, gift med oberst Jørgen von Coldevin til Hokstad på Frosta, samt sønnene assessor Henrik Horneman og sogneprest til Meldalen, Hans Ebbesen Horneman.

Grosserer Ebbe Carstensen var født på den adelige gård Kielseng ved Flensburg i 1658.

Han etablerte sig som kjøbmann i Trondhjem omkring 1680,

Grosserer og commerce-assessor Ebbe Carstensen til Reins kloster.

på Reins kloster med megen dyktighet og omhu. Sara Hammond døde på klostret i 1788 og blev bisatt i Rissa gamle kirke, som stod like ved Reinsklostret.

Justitsråd og grosserer i Trondhjem, Henrik Horneman (IV) var sønn av assessor Henrik Ebbesen Horneman og hustru Sara Hammond.

Han var født i 1738, student 1757, cand. jur. 1760 med Laudabilis. Fikk samme år cancelli-assessors karakter og blev senere justitsråd.

Efter endt studium reiste han til utlandet gjennom Holland, Tyskland og Frankrike. Justitsråden var meget interessert for Frankrike og alt fransk, og således også for Voltaire, hvis verker han deklamerte med liv og patos. Han kjøpte Reins kloster efter sin far, dessuten kjøpte han det store Overhaldsgods i Namdalen.

Henrik Horneman var en meget driftig herre, som hadde store interesser for industri, og av den grunn bygget han en rekke sagbruk og møllebruk samt teglverk på sine eiendommer i Rissa.

Som kjøbmann var han hovedsakelig interessert i trelasteksport. Justitsråden eiet også et veldig bibliotek — ca. 10,000 bind. En stor del av dette blev av hans sønn, eidsvoldsmannen Christian Hersleb Horneman, skjenket til det Norske Universitet og til Videnskabsselskabet i Trondhjem.

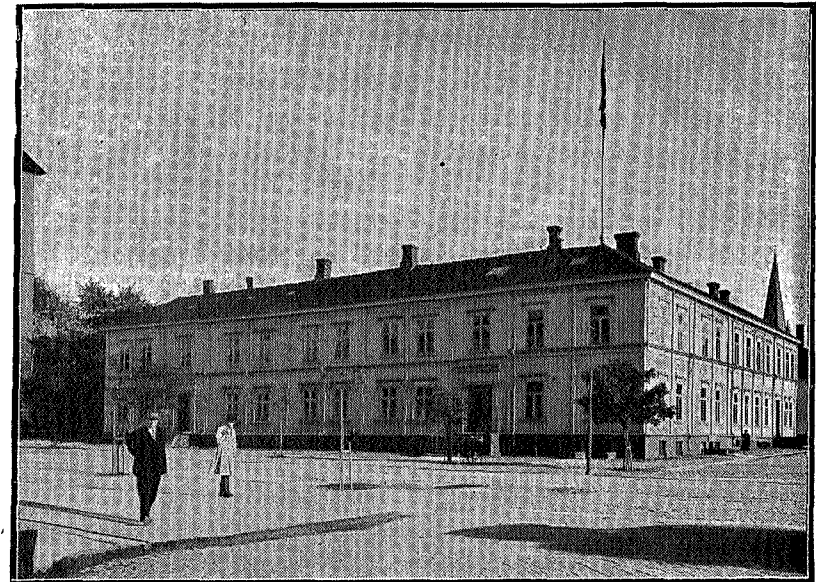
Hornemansgården (Politikammeret) er justitsråd Henrik Horne-

døde samme sted 1736 og blev bisatt i Frue kirke. Hans hustru Anna Horneman døde i 1766, og hun blev også bisatt i samme kirke.

Deres sønn assessor Henrik Ebbesen Horneman (III) (1694—1748) overtok Reins kloster efter sine foreldre. Han var den femte av slekten Horneman som drev kjøbmansforretning i Trondhjem.

Henrik Ebbesen var gift med Sara Johansen Hammond, som var en sønneatter av den engelske parlamentmann Thomas Hammond.

Assessor Horneman døde i 1748. Hans hustru overlevet ham i 40 år. Hennes biografi forteller at hun i alle disse år styrte sine forretninger

Hornemansgården, Trondhjem (Politikammeret).

mans bauta. Gårdens fløi mot torvet bygget han omkring 1760, og ved denne tid var gården byens største og mest imponerende privatbygning.

I vintertiden bodde den virksomme justitsråd i sin gård ved torvet, men i sommertiden residerte han på klostret.

Henrik Horneman (IV) døde i 1807. Han blev bisatt i familiekapellet ved sin ættegård, som lå under sakristiet i Rissa kirke.

Justitsråden var den siste av Hornemanssetten, som var kjøbmann i Trondhjem.

I et tidsrum av 140 år var det seks kjøbmenn av slekten Horneman som drev store forretninger i Trondhjem. Alle disse inntok en meget fremskutt posisjon i byens merkantile verden og hadde gjennom tidene en betydelig innflydelse på byens utvikling vedkommende utenrikshandel og skipsfart.